

Előszó

Alma Mahler kivételesen összetett személyiség volt. Kihívó, nehezen elviselhető, karizmatikus, nagylelkű, szenvedélyes és öntörvényű. Folytonos hódolat tárgya, akit ugyanakkor gúny és megvetés is kísért, és évtizedeken keresztül ő volt a bécsi elit egyik központi alakja. Dalok ihletője lett, melyek közül a legismertebb Tom Lehrer szatíráiró 1964-es klasszikusa, az „Alma”, mely a fiatalabb generációk körében is ismertté tette őt, de drámák és filmek is készültek róla. Ennek dacára még senkinek nem sikerült igazán jól ábrázolnia ezt a kivételes asszonyt.

Az *Alma Mahler – Egy szenvedélyes élet* című könyvemben máig élő – meglehetősen ellentmondásos – legendáját próbálom megközelíteni, és igyekszem választ találni arra a kérdésre, vajon mi az oka annak, hogy Alma több mint fél évszázaddal a halála után is ennyire nagy hatással van a tudósokra és az olvasókra egyaránt. Almát erőteljes karaktere miatt afféle „*femme fatale*”-nak is nevezhetjük, aki az életét szerelmein keresztül határozta meg. Meglehetősen sikeresen. Nagyon sok férfi szeretett bele, széles körben csodálták, és jelentős alkotóknak volt szükségük rá, a nagylelkű műzsára, aki intuitív módon képes volt megérteni a műveiket inspiráló kreativitás forrását. Ezzel a megnyerő arcképpel párhuzamosan fut azonban a csábító nő legendája is, aki a szerelmet csak arra használta, hogy hatalmat gyakorolhasson a férfiak fölött. A veszélyes, mindent elemésztő, hidegszívű, számító menád, aki először magához csalja a férfiakat, aztán kegyetlenül eltaszítja őket. Az öntörvényű, narcisztikus nőé, aki saját maga alkotta meg

saját múzsamítoszát, jelentősen eltúlozva a nagy művészek életében betöltött szerepét. Ez a másik, párhuzamos legenda lekicsinyli Alma széles körben elismert zenei és zeneszerzői tehetségét, érdemi kompozícióit pedig vagy tanára, Alexander von Zemlinsky, vagy első férje, Gustav Mahler hathatós befolyásának – sőt, akár egyenesen pennájának – tulajdonítja. Ezen túl következetesen és kíméletlenül antiszemitizmussal is vádolják, holott két ízben is zsidó származású férfihoz ment hozzá, akik közül az egyikkel hosszan tartó száműzetésbe vonult a nácik elől menekülve, valamint volt több zsidó származású szerelme, arról nem is szólva, hogy az ismeretségi körébe tartozók jelentős része is zsidó volt.

Persze, mindegyik, egymástól akár homlokegyenest eltérő vélekedésben van némi igazság. A célom ezért az, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján mérlegre tegyem az ezekben az értékítéletekben rejlő igazságmorzsákat, és annak a nőnek a portréját rajzoljam meg, akit szavainak olvasása és hangjának hallgatása révén megismertem. Szeretném újraértékelni Alma legendáját és örökségét, hogy megszabadítva őt a gyanakvó tekintetektől és a korábbi vélekedések keményen ítélkező hangnemtől, olyanak láttassam, amilyen.

Kedvelem Alma Mahlert. Különösen azt a modern, fiatal nőt szeretem benne, aki korai, tizennyolc és huszonkét éves kora közt írt naplójából élénk tárul, mikor még nem szabtak neki gátat a konvenciók; mikor eltökélte, hogy megvalósítja önmagát, és a női mivoltára vonatkozó kétkedések dacára kibontakoztatja tehetségét. Aztán a későbbi, érett nőt is épp olyan érdekesnek és figyelemre méltónak érzem, akit legendássá vált szalonjában Bécs ragyogó kulturális elitje vett körül, és akit mégis kínoztak heves vágyai; akit megtörtek életének tragikus eseményei, és mégis folyamatosan az illendőség kereteit feszegette, annak érdekében, hogy minden ízében szenvedélyes életet élhessen.

Alma szívesen elmélkedő, konvenciókkal szembemenő, független nőnek látta magát, aki nem fél attól, hogy ellentmondásos vagy provokatív legyen, és attól sem riad vissza, hogy néha pusztán a megdöbbenés kedvéért valami sokkolót mondjon. „Átkozottul nem érdekel az erkölcs”, jelentette ki, „hiszen én a Természetet szeretem. Az erkölcs pedig természetellenes. Szabadság – erre vágyom, és ez az, amit soha nem érhetek el.”²⁵ Egy közös ebéden, ahol a család barátai, Ida és Hugo Conrat is jelen voltak, például azzal rémisztette meg a meghívottakat, hogy kijelentette, képes „tisztelni egy gátlástalannak tartott embert is, ha különben ragyogóan tehetséges”, és hozzátette, hogy „csak nagyon kevés művész őszinte”. A tehetségüket inkább arra használják, hogy „feláldozzák a lelküket az emberiségért – az emberiség megmentéséért, hogy megmentse a világot az erőszaktól.”²⁶

Igaz, hogy Alma mások előtt nagyon merésznek mutatkozott, önmagát illetően viszont tele volt kétségekkel. Mivel mindenáron „valaki” akart lenni, viszont erre képtelennek érezte magát, könnyen beletörődött a vereségbe, főleg, ha a nők képességeit illető korabeli elképzelésekkel kellett szembenéznie: „Mit is tudna elérni egy hozzám hasonló buta nő? Semmit! Nincs meg bennem az elmélyültség. A fejem tele van mindenféle *butasággal*”²⁷, írja.

Sokszor a legcsekélyebb kritika is visszavetette, és ilyenkor hamar kétségbe esett, mivel önbizalomhiánya abbéli félelemmé változott, hogy őt soha senki nem fogja szeretni, soha nem fogja megtapasztalni a szenvedélyt, és ő sem fog soha senkit igazán szeretni. Klimt árnyéka időnként még mindig kísértette, mert úgy tűnt, semmi nem tudja kiváltani az iránta érzett szenvedélyt: „Bárcsak lenne valaki, akit ölelhetnék, csókolhatnék – halálra csókolhatnék – hadd szeressek *még egyszer* – hadd élvezzem az életet – *csak még egyszer* – aztán meg is halhatok”, siránkozott 1900 márciusában. „Rettentően nyugtalan és ideges vagyok.

„A leveled miatt nagyon aggódni kezdtem kettőnk miatt. Ne dramatizáld túl a dolgot! Beleőrülök, ha nem hívsz el hozzátok. Akkor mindkettőtök előtt tisztázni tudnám a helyzetet, és a rejtély megoldódna.”

Gropius csak egy órát kért, mint fogalmaz, „hogya beszélhessek, hogy vigaszt adjak és kapjak, aztán elmegyek, és egyelőre nem ékelem be magam kettőtök közé.”¹⁰ Ez a krízis volt Alma számára „életem legnehezebb periódusa”, mondta később Gropiusnak. Éspedig azért, mert, mint fogalmazott:

„... döntenem kellett – élet és halál között... Rá vagyok kényszerítve, hogy döntést hozzak. Valami egészen elképzelhetetlent élek meg, nevezetesen azt, hogy G[ustav] szerelme irántam oly végtelen, hogy ha maradok – mindannak dacára, ami történt – akkor élni fog, ha viszont elhagyom – akkor meghal.”¹¹

Ennek ellenére Alma képtelen volt ellökni magától a Gropius iránti szerelmét, és azt a lehetőséget, melyet ez a szerelem megnyitott a számára:

„Mondd meg nekem, mi történne velem, ha a veled való szerelmes életet választanám. Ó, ha csak rágondolok arra, drága Walter, hogy életem hátralévő részében meg leszek fosztva a te erős szerelmedtől...! Segíts nekem, nem tudom, mitévő legyek.”¹²

Habár Gropius később azt állította, hogy a levelet tévedésből címezte Mahlernek, tette meglehetősen rejtélyes. Jóval később ugyanis kifejezte azon kívánságát, hogy „hadd tegyem jóvá azt a sok szenvedést, amit Gustavnak és neked okoztam”, és cselekedetét „az érett gondolkodás hiányának”¹³ tulajdonítja. Életrajzírója, Reginald Isaacs, viszont rámutat arra, hogy Gropius előszeretettel „kezdt nálánál idősebb nőkkel viszonyt, akik vagy férjnél voltak, vagy már volt férfi partnerük, és aztán igyekezett kapcsolatba lépni a férjjel vagy a partnerrel”. Hogy mi volt erre az oka, „kínzó lelkiismeret-furdalás vagy valami egyéb motívum,

11. Konfliktus, 1921–1931

Franz Werfel kitörő örömmel és megkönnyebbüléssel fogadta Alma válásának a hírért. „Csak sírtam szüntelenül”¹, mondta Almának, és elvitte Prágába bemutatni a szüleinek, Rudolf és Albine Werfelnek. Korábbi szeretői szüleinél szerzett tapasztalatait figyelembe véve Alma most meglepően nagy sikert aratott. „Teljesen oda vannak érted... szeretnek téged... látszik, hogy imádnak!”, írta Werfel ujjongva. Édesanyja, Albine szemében Alma „korunk egyetlen igazi királynője és uralkodónője”². Prágából továbbutazva Velencében szálltak meg, egy Canal Grande melletti szállodában; a város később egyre nagyobb jelentőséget nyert életükben.

Anna 1920 novemberében feleségül ment Rupert Kollerhez, és a pár a Ruhr-vidéki Elberfeldbe költözött, ahol Koller a helyi Állami Operaház karmestere lett. Alma Anna boldogságához fűzött reményei nem bizonyultak hosszú életűnek, mivel Anna hamar belefáradt a házasságba, és 1921 augusztusának végén visszatért Breitensteinbe, ahol egy hónapon át az anyja társaságában próbált vigasztalódni. „Olyan boldog voltam vele... és most minden üres”, írta Alma a lánya távozása után. „Szenvedélyesen szeretem őt, és ezért voltam olyan elkeseredett tavaly nyáron. Boldogtalan, szenved... Ha elhagyná Kollert és visszajönne hozzám, hihetetlenül boldog lennék. Belesajdul a szívem, annyira szeretem.”³

14. Az emigráció 1941–1946

Alma megkönnyebbült, mikor Werfel kétévnyi megpróbáltatás és sodródás után 1942 januárjában végre nekiállt új regényének: „Hála Isten! Kész csoda, hogy megint képes erősen koncentrálni.”¹ Ahogy beköltöztek új otthonukba, Alma szinte azonnal belevetette magát a nyugati partra egyre nagyobb számban érkező európai emigránsokkal közös társasági életbe. Miután Heinrich, Nelly és Golo Mann is csatlakozott a már ott élő Thomas Mann-hoz és feleségéhez, Katiához, Arnold Schönberg, Alfred Döblin és Erich Wolfgang Korngold mellett ők is rendszeres vendégei lettek a Werfel-háznak.

Werfel *Az elsikkasztott mennyország* című regényével elért sikere révén szilárd anyagi biztonságot tudott teremteni kettejük számára, bár a szüleinek írott levelében ezt írja: „Sikeremet és hírnevemet *érdemtelennek* érzem, mivel tudom, hogy mások milyen szerény körülmények között élnek, és keményen, csak alig pislákoló reménység mellett kell küzdeniük a megélhetésért.”² Az emigráció, amit Alma egyfajta „kórnak” nevezett, sok mindenkire kivetette a vámot. Csak kevesen tudtak az alapvető életszükségletek szintje fölé emelkedni. Max Reinhardt például, aki az 1930-as évek úttörő színházi rendezője volt Berlinben, itt nyomorgott: „Megöregedett, de azért még mindig nagyon szép. Mellőzik, amiért persze szomorkodik, de nem keseredett meg. Elpusztíthatatlan géniusz”³, írta róla Alma. A karmester Otto Klemperernél tett látogatása „fájdalmas élmény volt: az ember úgy érzi, egy megtört elme lakik és dolgozik itt, ebben a házban... még a falak is sírnak.”⁴

15. „La grande veuve” – A nagy özvegy 1946–1964

Majdnem egy év is eltelt, mire Alma vissza tudott térni Bécsbe. 1946 szeptemberében „inkognitóban” New Yorkba utazott, mert nem akarta, hogy Werfel családja tudomást szerezzen a jelenlétéről. A férje halála után ugyanis a rokoni kapcsolatok elmérgesedtek, mivel Werfel anyja és a húga, Albine és Hanna megtámadták a végrendeletet, mely Almát nevezte meg egyedüli örökösként. Legközelebbi rokonaiként igényt tartottak a művei után járó jogdíjak egy részére. „Sajnos világossá vált, hogy [Werfelnek] igaza volt, mikor még szinte kamaszként otthagya a szülői házat”, mesélte Alma Kokoschkának, akivel kisebb-nagyobb megszakításokkal, de újból levelezni kezdett. „Nem is akarok beszélni velük! Mi értelme volna?!... Werfel családtagjai, akikhez ő sosem tudott közel kerülni, most bosszút állnak rajtam – vagy legalábbis megpróbálnak bosszút állni – rajtam, akit ő annyi éven át istenített.”¹ Alma jogi segítségért folyamodott, és mikor kiderült, hogy a Zsolnay Verlag a végrendelettől függetlenül is minden jogdíjat rá ruházott, a vita véget ért. A rokoni kapcsolat közte és Werfel családja között feszült maradt. „Milyen szerencsés Franz Werfel, hogy nem tudja, gengszter familiából származik”², jegyezte meg Alma epésen.

Megbízta Ida Gebauert, hogy járjon közben az érdekében, és derítse fel, majd ha lehet, követelje vissza az ingóságait és az ingatlanjait. Eléggé idegőrlő dolog volt ez, mivel ilyen távolból